

УДК 070.23(1-21):342.8:94(477-25) «1989/1990»
DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.25.10>

УЧАСТЬ ГАЗЕТИ «ЗА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ КАДРИ» У ВИСВІТЛЕННІ ПІДГОТОВКИ, ПЕРЕБІГУ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ І МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ 1990 Р. В М. КИЄВІ

Сорокін Андрій,

аспірант кафедри міжнародних відносин і суспільних наук
гуманітарно-педагогічного факультету

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Статтю присвячено дослідженню відображення на сторінках газети Української сільськогосподарської академії «За сільськогосподарські кадри» особливостей парламентських та місцевих виборів 1990 р. в м. Києві. Виявлено, що означена газета досі не досліджувалася як джерело історії виборів 1990 р. до Верховної та місцевих рад народних депутатів Української РСР. З'ясовано, що вперше відомості про названі вибори з'явилися в номерах досліджуваного видання у вересні 1989 р. і були пов'язані з обговоренням законопроектів про республіканські та місцеві вибори 1990 р., що тривало у багатотиражній газеті до жовтня 1989 р. Із листопада 1989 р. по лютий 1990 р. редакція досліджуваної газети вміщувала інформацію про участь компартійних, комсомольських та профспілкових осередків УСГА у підготовці до виборів, формування місцевих виборчих комісій, їхній склад та особливості діяльності, процес висунення та реєстрації кандидатів у депутати, особливості передвиборчої агітації в межах Московського району м. Києва з акцентом на специфіку УСГА. Особливістю ролі газети «За сільськогосподарські кадри» була майже повна відсутність відомостей про результати голосувань 4 та 18 березня 1990 р. на виборах до Верховної та місцевих рад народних депутатів Української РСР, зокрема кількісних показників. Активізація уваги досліджуваного видання до висвітлення республіканських і місцевих виборів 1990 р. була властива його номерам за квітень 1990 р., в яких було опубліковано звернення обраного депутатом Київміськради I (XXI) скликання кандидата від УСГА В. Кизими та передвиборчі програми двох кандидатів у депутати Московської райради м. Києва названого скликання на повторних виборах. Попри нерівномірність висвітлення в номерах газети «За сільськогосподарські кадри» передумов, перебігу та наслідків виборів 1990 р. в м. Києві з акцентом на обговоренні законопроектів про вибори, участі у підготовці до виборів компартійних осередків УСГА, особливостях діяльності місцевих виборчих комісій і процесі висунення та реєстрації кандидатів у депутати, досліджуване видання відзначається регулярністю висвітлення проблематики названих виборів і розкриває їхні локальні особливості в межах Московського району м. Києва.

Ключові слова: газета «За сільськогосподарські кадри», УСГА, номер, вибори, законопроекти, виборчий округ, виборча комісія, кандидати в депутати, передвиборча платформа, Московський район м. Києва.

Sorokin Andrii. The participation of the newspaper «Za sil's'kohospodars'ki kadry» in the coverage of preparations for, holding of and results of 1990 parliamentary and local elections in Kyiv

The article is devoted to exploring the displaying the features of 1990 parliamentary and local elections in Kyiv on the pages of the newspaper of the Ukrainian Agricultural Academy «Za sil's'kohospodars'ki kadry». It's discovered that the called newspaper hasn't been researched yet as a source on the history of 1990 elections of the Supreme and local Councils of the Ukrainian SSR. It's found that the first news about the called elections appeared in issues of the researched newspaper in September 1989 and were linked to discussion on the draft republican and local electoral laws which continued until October 1989. From November 1989 to February 1990 editors of the researched newspaper posted information about the involvement of UACA branches of Communist Party, Komsomol and labour unions in the preparation for elections, the establishment of the local election commissions, their composition and features of their activities, the process of the nomination and registration of candidates, characteristics of election campaigning within the Moskovskiyi district of Kyiv with an emphasis on specificity of UACA. One of characteristics of the newspaper «Za sil's'kohospodars'ki kadry» was the almost complete absence of news about voting results on 4 and 18 May 1990 in the elections for Supreme and local Councils of the Ukrainian SSR, especially about quantitative indicators. Renewed attention of the investigated newspaper to the coverage of 1990 parliamentary and local elections marked its issues printed in April 1990 which contain the appeal of V. Kyzyma who was elected a deputy of the Kyiv City Council of the 1st (21st) convocation as the candidate representing UACA and election platforms of two candidates for Moskovskiyi City District Council repeat elections. Despite the uneven coverage of preconditions, the conduct and consequences of 1990 elections in Kyiv in issues of the newspaper «Za sil's'kohospodars'ki kadry» with the main focus on discussion of draft electoral laws, the participation of Communist Party branches of UACA in preparations for elections, features of activities

of local election commissions and the process of the nomination and registration of candidates, the named newspaper is characterized by the regularity in the coverage of the called elections and discovers their local features within the Moskovskiyi district of Kyiv.

Key words: *the newspaper «Za sil's'kohospodars'ki kadry», UACA, issue, elections, draft laws, a constituency, an election commission, candidates, an electoral platform, the Moskovskiyi district of Kyiv.*

Відображення у багатотиражних газетах Української РСР суспільно-політичних подій і явищ [1, с. 235] поряд із необхідністю активізації провадження вітчизняних пресознавчих досліджень [1, с. 227] та наявністю серед багатотиражної преси газет вищих навчальних закладів [1, с. 232] доби перебудови [1, с. 232] спонукає до вивчення відображення в останніх інформації про суспільно-політичні реалії межі 1980–1990-х років, зокрема про вибори 1990 р. [2, с. 122], висвітлення яких мали здійснювати засоби масової інформації [3, с. 296] як канали електоральної комунікації [4, с. 42–43].

Прикладом означеної групи багатотиражних видань слугує щотижнева газета «За сільськогосподарські кадри» [5, с. 71], що була виданням керівних органів Української сільськогосподарської академії [5, с. 71]. Необхідність дослідження особливостей відображення на її шпальтах передумов, перебігу та результатів виборів 1990 р. в м. Києві зумовлюється відсутністю висвітлення вказаного питання у працях з історії вказаної освітньої установи [6; 7, с. 101–120; 8, с. 10, 32–241] за наявності праць автора доповіді, присвячених ролі газети Київського державного університету «Київський університет» у висвітленні виборів 1990 р. в м. Києві [9; 10]. Дослідження ж аналогічної ролі газети «За сільськогосподарські кадри» дасть змогу ширше поглянути на відображення локальної специфіки парламентських та місцевих виборів 1990 р. в адміністративно-територіальних межах столиці Української РСР на шпальтах багатотиражних газет тогочасних вищих навчальних закладів м. Києва.

Мета статті – дослідити особливості участі газети «За сільськогосподарські кадри» у висвітленні вказаних виборів.

Уперше відомості про підготовку до виборів 1990 р. з'явилися у номері означеної газети від 19 вересня 1989 р. В інформації про підготовку до звітно-виборчих зборів компартійних осередків УСГА йшлося про необхідність, серед усього іншого, обговорення та оцінювання під час звітної кампанії поряд із законопроектами про мови в Українській РСР та загальні принципи її економічної самостійності законопроектів про зміни до Конституції Української РСР, вибори до Верховної Ради та вибори до місцевих рад народних депутатів Української РСР [11], тобто за змістом вона нагадувала звернення парткому Київського державного університету в номері газети «Київський університет» від 22 вересня 1989 р. [10, с. 67–68]. Поряд із нею під рубрикою «Обговорюємо проекти законів про вибори» був надрукований лист В. Хоменка стосовно вдосконалення законопроекта «Про вибори народних депутатів Української РСР», який водночас із загальною позитивною оцінкою документа містив пропозиції про заборону суміщення депутатського мандата з керівними посадами у відомствах [3, с. 244–245], надання права обрання депутатів від громадських організацій усім їхнім членам, а не лише представникам керівних органів (з'їздів, конференцій та пленумів), заборону надання частині виборців можливості голосувати одночасно і в територіальному виборчому окрузі, і у виборчому окрузі від громадських організацій із метою дотримання принципу «один виборець – один голос» [3, с. 91–92], можливість обрання кандидата в депутати не більше ніж до однієї ради [3, с. 245] та уточнення терміну «громадянин Української РСР» [12]. У наступному номері, що вийшов із затримкою 10 жовтня 1989 р., у повідомленні про засідання партійного комітету УСГА згадано про заслуховування на ньому в першочерговому порядку інформації з питання «Про підготовку до виборів у Верховну та місцеві ради Української РСР» без детального розкриття її змісту [13]. У наступному номері, що вийшов через два тижні, 24 жовтня 1989 р., опубліковано відомості про нове засідання парткому УСГА, де наприкінці наведено перелік п'яти заслуханих інформацій, серед яких третя мала назву «Про підготовку до виборів народних депутатів УРСР та місцевих рад» [14]. На відміну від попереднього в номері від 24 жовтня 1989 р. під рубрикою «Обговорюємо проекти Законів УРСР» було активізовано обговорення законопроектів про вибори [4, с. 39–40] шляхом публікації трьох індивідуальних звернень щодо вдосконалення виборчого законодавства. У першому з них кандидат економічних наук Ю. Морін на підставі статті 95 Конституції СРСР критикував норму про обрання чверті депутатів від громадських організацій [2, с. 139–140] як антиконституційну через порушення нею принципів рівних та прямих виборів [3, с. 101], а також запропонував проведення прямих виборів президента Української РСР і голів місцевих рад [4, с. 78–79, 162], забезпечення альтернативності виборів шляхом перенесення дати голосування в разі наявності у відповідному виборчому окрузі лише одного кандидата після вибуття інших [3, с. 116], позбавлення окружних виборчих комісій права скасовувати власні рішення про реєстрацію кандидата в депутати

[3, с. 116, 260–261] через невідповідність його передвиборної програми конституційним та іншим законодавчим актам союзного і республіканського рівнів [15]. Особливостями звернення Ю. Моріна є посилення на досвід виборів до Верховної Ради СРСР 1989 р. в м. Києві з наявністю в одному з виборчих округів понад 30 кандидатів і висунення припущення про відсутність серйозного розгляду пропозицій до законопроектів про вибори з боку Президії Верховної Ради Української РСР або відповідних комісій [15]. Цікавими були пропозиції, які висловили кандидат технічних наук І. Недюха та ветеран німецько-радянської війни І. Коба [16]. Перший звернув увагу на необхідність уточнення в законопроектах умов здійснення кандидатом у депутати права на самовідвід із метою запобігання можливим колізіям на зразок самовідводу в переддень голосування чи скасування виборів в разі смерті єдиного кандидата згідно зі змістом статті 55 законопроекту про вибори до місцевих Рад народних депутатів Української РСР [16], а другий пропонував у статті 10 означеного законопроекту надати право висунення кандидатів у депутати поряд із його іншими суб'єктами студентським та учнівським колективам відповідно вищих і середніх спеціальних навчальних закладів [3, с. 248–249] завдяки численності студентів ВНЗ та учнів СПТУ [16]. Специфічність обговорення законопроектів про вибори в газеті «За сільськогосподарські кадри» полягала в індивідуальному авторстві пропозицій про корегування виборчого законодавства, що відрізняє її від газети КДУ «Київський університет», позначеної домінуванням аналогічних колективних пропозицій [10, с. 68–69].

Надалі інформація про підготовку до виборів 1990 р. знову з'явилася у номері від 28 листопада 1989 р., де згадано про обговорення виборчої проблематики на звітно-виборчих зборах партгрупи кафедри економічної кібернетики УСГА [17, с. 1] і заслуховування на партзборах учбової частини УСГА доповіді «Про завдання парторганізації по посиленню політичної роботи в передз'їздівський період» щодо мовної ситуації в Українській РСР та законопроектів про вибори [18].

У номері від 26 грудня 1989 р. вміщено репортаж з наради стосовно підготовки до вказаних виборів, у якій брали участь представники парткому, комітету комсомолу, профспілкових організацій, ректорату та структурних підрозділів УСГА, представлені її співробітниками, викладачами та студентами [19]. У ньому вказано на інформування присутніх про першочергові завдання у зв'язку з наближенням виборів та надання доповідачами відповідей на запитання стосовно передвиборчої кампанії [19].

Відомості про участь співробітників, викладачів і студентів УСГА у передвиборчій кампанії наявні в першому за 1990 р. номері газети «За сільськогосподарські кадри» від 9 січня у репортажі В. Обрамбальського під рубрикою «Йдемо до виборів Рад УРСР» [20]. В останньому йшлося про особливості висунення кандидатів в депутати Верховної Ради Української РСР I (XII) скликання від УСГА [3, с. 248], зокрема повідомлялося про два невдалі тури означеного висунення, суперечності в комітеті комсомолу та серед студентів УСГА з приводу можливих кандидатур, зокрема аспіранта Київського державного університету К. Важка від комітету комсомолу УСГА і студента УСГА В. Дем'янюка, а також про висунення в третьому турі голосами 209 із 330 (прибл. 63,3%) делегатів конференції колективу УСГА ректора останньої [7, с. 102–103] Д.О. Гончарука як кандидата в депутати Верховної Ради Української РСР у Голосіївському виборчому окрузі № 5 [20].

Детальніші відомості про участь студентів, викладачів та співробітників УСГА у парламентських та місцевих виборах 1990 р. в м. Києві містяться в третьому за 1990 р. номері газети «За сільськогосподарські кадри» від 6 лютого 1990 р., де голова окружної виборчої комісії виборчого округу № 196 на виборах до Київської міської Ради народних депутатів I (XXI) скликання О. Федоренко, реалізуючи вимогу прозорості діяльності виборчих комісій для забезпечення принципу гласних виборів [3, с. 133, 291–292, 297], повідомляв про утворення у Московському районі 23 виборчих округів із номерами від 188 до 210 на виборах до означеної Ради, один із яких під номером 196 мав як центр гуртожиток № 4 УСГА й охоплював близько 6 тис виборців, а затверджена [3, с. 305] в грудні 1989 р. окружна виборча комісія названого виборчого округу включала передбачені в межах тогочасного виборчого законодавства [3, с. 305] 13 осіб, сім із яких були представниками УСГА: асистент кафедри російської мови Ю.П. Гагарін, аспірант В.В. Онука, старший бібліограф бібліотеки УСГА Р.Б. Оначук, асистент кафедри педагогіки І.І. Паламар та студенти О.М. Приходько, І.Д. Колесник, С.М. Рак [21]. О. Федоренко повідомив про процедуру реєстрації кандидатів окружною виборчою комісією [3, с. 141], що включала перевірку даних про вік [3, с. 106], проживання чи працю в м. Києві [3, с. 106–107], громадянство [3, с. 107], правомочність оформлення протоколів та заяв на балотування [3, с. 111–113] під час індивідуальних та почергових співбесід із висунутими кандидатами [21]. За його даними, члени окружної виборчої комісії проголосували за реєстрацію всіх 13 висунутих кандидатів у депутати Київміськради I (XXI) скликання, серед яких було п'ять представників УСГА, зокрема в. о. доцента кафедри ґрунтознавства та геології і член КПРС 1941 р. н. (на момент реєстрації прибл. 48 років) В.О. Андрієнко, асистент

кафедри фізики і безпартійний 1940 р. н. (на момент реєстрації прибл. 49 років) В.І. Щербина, директор УВК і член КПРС 1944 р. н. (на момент реєстрації прибл. 45 років) П.Р. Телестаков, провідний науковий співробітник і безпартійний 1929 р. н. (на момент реєстрації прибл. 60 років) М.О. Молявко, студент факультету механізації та член КПРС 1964 р. н. (на момент реєстрації прибл. 25 років) З.В. Ружило [21]. Також О. Федоренко подав відомості про 11 довірених осіб кандидатів у депутати, що були представниками УСГА, без зазначення даних про вік та партійність [21]. Як відповідні довірені особи були згадані доцент кафедри загальної хімії М.П. Вовкотруб, доцент кафедри ґрунтознавства М.М. Сегеда, доцент кафедри патанатомії М.К. Потоцький, доцент економічного факультету В.К. Збарський, асистент кафедри політичної історії ХХ ст. Б.В. Самборський, голова профкому В.К. Береговий та студенти В. Проккоп, В. Кравченко, І. Чернишова, О. Волобуєва, О. Зінченко [21]. Повідомлення О. Федоренка частково нагадує повідомлення у номерах газети «Київський університет» від 12 січня та 16 лютого 1990 р. [9, с. 196–197], проте не містить передвиборних програм кандидатів та колективу ВНЗ [9, с. 196–197].

Наступний номер від 20 лютого 1990 р. також вирізняється увагою до виборів 1990 р. Так, в останньому абзаці статті секретаря комітету комсомолу УСГА З. Ружила була висловлена думка про бажаність висвітлення в багатотиражній газеті актуальних для названого ВНЗ проблем, серед яких було згадано і вибори [22]. Прикметною є наявність у номері інтерв'ю, яке надав кандидат у депутати Верховної Ради Української РСР від Голосіївського виборчого округу № 5 Ю.В. Бадзьо і в якому інтерв'юером був старший викладач УСГА та водночас довірена особа вказаного кандидата в депутати А. Буртовий [23]. В інтерв'ю кандидат розповів про власні біографічні віхи з наголосом на дисидентській діяльності за доби застою і власній праці «Право жити» [23, с. 2], а також виклав свої світоглядні принципи і загальні засади передвиборчої програми, що полягали у ліквідації однопартійності, демократизації політичного життя та економічній децентралізації з розширенням національних прав, зосередженням власності насамперед у безпосередніх виробників продукції та поступовим реформуванням агропромислового комплексу без різкої ліквідації колективних господарств [23]. Інтерв'ю з опозиційним кандидатом продемонструвало частковий відхід редакції газети «За сільськогосподарські кадри» від авторитарної моделі редакційної політики з переходом до корпоративної [3, с. 134–135], однак поряд із тим у поточному та попередніх номерах газети були відсутні відомості стосовно підготовки до виборів із боку створеного в УСГА осередку Товариства української мови ім. Т. Шевченка [24] і загалом опозиційних сил у Московському районі м. Києва, що внаслідок навесні 1990 р. здобули більшість у місцевій райраді [25, с. 137].

На продовження висвітлення діяльності місцевих виборчих комісій [3, с. 291–292, 296] кореспондентом газети «За сільськогосподарські кадри» було зроблено репортаж із виборчої дільниці № 21/57 в гуртожитку № 10 УСГА, де згадано про наявність наочної інформації стосовно запрошення на вибори [3, с. 123, 131] і наведено графік роботи дільничної виборчої комісії з 9 години ранку до 20 години вечора з понеділка по п'ятницю та з 12 години дня до 18 години вечора в суботу і неділю [26]. У репортажі також йшлося про розташування комісії у Ленінській кімнаті, де були наявні графіки чергування, книга записів побажань та пропозицій виборців, отримані [3, с. 315] нормативно-правові акти та додатки до них, зокрема рішення про створення спільних для республіканських та місцевих виборів виборчих дільниць, постанова районної виборчої комісії про проведення виборів до Московської районної ради народних депутатів I (XXI) скликання з виділеними двома виборчими округами, аналогічна постанова міської виборчої комісії із виділенням одного округу, рішення виконавчого комітету Московської райради про затвердження районної виборчої комісії та схеми з місцезнаходженням дільничних виборчих комісій [26]. Кореспондент відзначив проведення у відповідній кімнаті ремонтних робіт [3, с. 240] та працю над уточненням біографічних відомостей кандидатів у депутати під керівництвом голови дільничної виборчої комісії в. о. доцента лісогосподарського факультету С.Г. Зразкви [26]. Прикметно, що останній повідомив кореспонденту про введення можливості дострокового голосування [3, с. 229–230] у разі відсутності виборця на виборчій дільниці в день голосування [26]. Надалі у репортажі було названо виборчі округи, за які були відповідальні представники ДВК: Голосіївський виборчий округ № 5 на виборах до Верховної, виборчий округ № 208 до Київської міської та виборчі округи №№ 107 і 108 до Московської районної ради народних депутатів Української РСР із 14 кандидатами на парламентських, 10 – на міських та 9 – на районних виборах [26]. Змістовно у репортажі описано особливості агітаційної діяльності в межах виборчої дільниці [2, с. 278, 280], зокрема участь у передвиборчій агітації представників лісогосподарського, зооінженерного та агрономічного факультетів із провідною роллю першого, проведення лекцій для виборців 14 лютого 1990 р. за участю доцента кафедри філософії УСГА В.В. Кизими, наявність на виборчій дільниці консультантів для відповідей на запитання виборців стосовно суспільно-політичних, соціально-економічних та соціокультурних

питань, проведення щочетверга лекцій для кандидатів у депутати в Центральній науковій бібліотеці ім. В.І. Вернадського [26]. Також кореспондент згадав і труднощі, з якими стикалися деякі задіяні у роботі дільничної виборчої комісії [3, с. 144] представники УСГА: так, інженер лісогосподарського факультету І.І. Харчук як голова кооперативу з вивчення ресурсів лікарських рослин отримував додаткове навантаження, а інженер і одночасно студент-заочник В.П. Шульженко через складання екзаменаційної сесії не зміг приступити до обов'язків секретаря ДВК 3 лютого 1990 р. [26].

У наступному номері від 6 березня 1990 р. вміщено повідомлення про засідання парткому УСГА в лютому 1990 р., на якому обговорювалося питання «Про роботу секретарів цехових парторганізацій і комуністів-керівників дільничних виборчих комісій по підготовці до виборів народних депутатів до Верховної Ради УРСР, міської і районної рад» [27]. Особливістю ж указанного номера є відсутність актуальної на той час інформації про перебіг та результати проведення голосування 4 березня 1990 р., що контрастує із синхронними матеріалами газети «Київський університет» [9, с. 197].

У шостому номері газети «За сільськогосподарські кадри» від 20 березня 1990 р. опубліковано відомості про засідання парткому УСГА, в яких четверте з п'яти основних обговорюваних питань мало назву «Про підсумки виборів до Рад УРСР та завдання парторганізацій по проведенню другого туру голосування» [28], але в номері не розкрито зміст указанного питання та хід його обговорення, а також відсутня щонайменше часткова інформація про результати виборів.

Сьомий номер від 10 квітня 1990 р. відрізняється від попередніх і в цілому позначений зменшенням уваги до перебігу та підсумків виборів 1990 р., оскільки інформація про них відсутня на першій сторінці вказаного номера, проте особливістю останнього є наявність звернення вже згаданого [26] В. Кизими до колективу УСГА як доцента кафедри філософії АН УРСР з коментарем завідувача вказаної кафедри, доктора філософських наук та професора В. Ключникова [29]. Згадане звернення свідчить про участь В. Кизими у виборах як кандидата в депутати Київміськради I (XXI) скликання, поширення перед голосуванням чуток стосовно його біографії з метою його дискредитації та програшу на виборах, а також про обрання В. Кизими депутатом Київміськради означеного скликання 18 березня 1990 р. [29]. Після висловлення В. Кизимом вдячності своїм виборцям та співробітникам УСГА його звернення переходить у коментар В. Ключникова, який пояснив зміну автором звернення місця роботи власною волею В. Кизими та науковими інтересами останнього [29]. Серед особливостей звернення слід назвати відсутність детального розкриття його автором змісту названих чуток, а також відсутність згадок про номер та особливості округу, в якому В. Кизиму було обрано [29]. Хронологічна віддаленість від дати обрання автора депутатом споріднює звернення В. Кизими та коментар В. Ключникова зі статтею депутата Московської райради м. Києва і доцента радіофізичного факультету КДУ В. Безручка в номері газети «Київський університет» від 28 вересня 1990 р. з різницею у коротшому проміжку часу від обрання до публікації звернення В. Кизими та відсутністю зміни В. Безручком місця роботи [9, с. 197].

Востаннє інформація про вибори з'являється у наступному, восьмому, номері газети «За сільськогосподарські кадри» від 24 квітня 1990 р. У вміщеному на другій сторінці названого номера короткому звіті про засідання парткому УСГА наприкінці згадано без розкриття деталей про заслуховування присутніми питання щодо підготовки до виборів депутата Московської райради м. Києва у виборчому окрузі № 75 [30]. Праворуч від указанного звіту вперше за 1990 р. розміщено передвиборчі платформи кандидатів у депутати. Йдеться про двох кандидатів у депутати у вказаному вище виборчому окрузі, а саме: голову профкому студентів УСГА М.М. Моїсеєва [31] та електромеханіка відділу головного енергетика УСГА Є.Б. Орбелова [32]. Особливістю обох платформ є відсутність біографічної передмови та інформації про вік і належність кандидатів до компартійних чи комсомольських структур [31; 32]. Зміст першої платформи характеризується наявністю тверджень про залежність місцевих рад м. Києва від волі їхніх виконавчих комітетів і компартійних органів, молодь як багатство країни та її майбутнє і Київ як одне із найзабрудненіших міст світу [31], причому якщо перше твердження не знаходить продовження у певних пропозиціях із виправлення поточного становища [31], то друге конкретизується пунктами про створення молоді і студентам як її складової частини безпечних і сприятливих умов для навчання, дозвілля та працевлаштування, підвищення студентських стипендій до мінімального життєвого рівня, зарахування років навчання до трудового стажу, повне заселення до гуртожитків із постійним закріпленням їхніх кімнат за студентами, прискорення початку будівництва навчальної й оздоровчої інфраструктури УСГА та переведення її студентів на п'ятиденну форму навчання [31], а третє – гаслами про припинення роботи всіх екологічно небезпечних підприємств на території Московського району м. Києва із зазначенням соціального та політичного характеру наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, а також про виведення останньої з експлуатації та ліквідацію наслідків Чорнобильської катастрофи за рахунок коштів союзного бюджету [31]. Означена платформа відзначається

наявністю декларативних тез, наголосом на проблемах студентів і молоді з акцентом на становище в УСГА, а також невідповідністю пунктів програми дійсним повноваженням та можливостям депутатів районних Рад м. Києва [31]. Платформа ж Є. Орбелова була коротшою за проаналізовану раніше і містила пункти про створення депутатської комісії з контролю за екологічною ситуацією в Московському районі м. Києва з наданням їй повноважень із погодження проєктів уведення до експлуатації нових підприємств та заборону здійснення останнього без погодження із комісією, створення депутатської групи з контролю та підтримки комісії у справах неповнолітніх, надання допомоги у вирішенні питань із соціального розвитку УСГА та контроль за дотриманням трудового законодавства [32], що зберігало наголос платформи на інтересах співробітників УСГА, проте зумовлювало її більшу порівняно з попередньою платформою реалістичність із кращим урахуванням інтересів більшості мешканців Московського району м. Києва без наголосу на одній чи кількох соціальних групах з ігноруванням інтересів інших [32].

Таким чином, можливо зробити такі висновки. По-перше, номери газети «За сільськогосподарські кадри» за вересень та жовтень 1989 р. розкривають певні особливості процесу обговорення в Українській сільськогосподарській академії законопроектів про вибори до Верховної та місцевих рад народних депутатів Української РСР, зокрема його початок за ініціативою місцевих компартійних органів та наявність надісланих окремими авторами листів із пропозиціями про редагування згаданих законопроектів стосовно вдосконалення порядку голосування за кандидатів у депутати від громадських організацій і скасування названого голосування, обмеження кількості можливих депутатських мандатів для одного депутата, дотримання принципів рівності та альтернативності голосування, прями вибори президента та голів місцевих рад республіки, уведення колективів студентів ВНЗ та учнів СПТУ до кола суб'єктів висування кандидатів у депутати, уточнення процедури самовідводу кандидата в депутати та терміна «громадянин Української РСР»; водночас у дослідженій багатотиражній газеті відсутні колективні звернення з боку компартійних, комсомольських органів та трудових колективів структурних підрозділів УСГА. По-друге, в номерах за листопад 1989 – лютий 1990 р. в основних рисах розкрито процедуру висування та реєстрації кандидатів у депутати від УСГА за участю членів виборчих комісій від неї, а також уміщено інтерв'ю із Ю. Бадзьом, що за фрагментарності інформації про висування та реєстрацію кандидатів у депутати і відсутності опублікованих передвиборчих програм усе ж становить цінність для вивчення нормативно-правової бази діяльності окремих місцевих виборчих комісій у м. Києві, номінації та реєстрації кандидатів від УСГА і меншою мірою – перебігу передвиборчої агітації. По-третє, в номерах газети «За сільськогосподарські кадри» за березень-квітень 1990 р. містяться відомості про обговорення підсумків виборів у парткомі УСГА, а також про обрання кандидата від УСГА В. Кизими депутатом Київміськради I (XXI) скликання 18 березня 1990 р., підготовку вказаного парткому до проведення повторних виборів до Московської райради м. Києва у виборчому окрузі № 75 після березня 1990 р. та передвиборчі платформи двох кандидатів у депутати від УСГА за вказаним округом, наявність яких зумовлює своєрідність висвітлення перебігу виборів 1990 р. у багатотиражній газеті УСГА з публікацією передвиборчих платформ лише в квітні 1990 р. і дає змогу скласти уявлення про характер передвиборчих програм окремих кандидатів у депутати Московської райради м. Києва I (XXI) скликання вже під час повторного туру виборів. По-четверте, попри затримки у виході номерів газети «За сільськогосподарські кадри» впродовж осені 1989 – весни 1990 р. та відповідну уривчастість інформації про підготовку, перебіг та результати виборів 1990 р. їх висвітлення у досліджуваній багатотиражній газеті характеризувалося регулярністю та унікальністю матеріалів номерів газети, що дають змогу краще зрозуміти специфіку означених виборів у м. Києві у цілому та у його Московському районі зокрема. Перспективним є дослідження ролі інших багатотиражних газет у висвітленні суспільно-політичних подій 1989–1991 рр.

Література:

1. Вакульчук О.А. Багатотиражні газети як комплексне історичне і бібліографічне джерело та засіб комунікації. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 26. С. 224–238.
2. Філатов Б.С. Суспільно-політичні трансформаційні процеси на Сумщині в роки перебудови (квітень 1985 – серпень 1991 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Чернівці, 2020. 224 с.
3. Бучин М.А. Еволюція демократичних принципів виборів та особливості їхньої реалізації в Україні : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02. Львів, 2016. 488 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/dis_buchyn.pdf (дата звернення: 03.09.2021).
4. Макаренко Л.П. Інституційні форми політичної комунікації у демократичних процесах в Україні : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02. Київ, 2018. 354 с. URL: http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/53f/dis_Makarenko%20L.P.pdf (дата звернення: 03.09.2021).

5. Київські газети 1941–1991 років у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : каталог / уклад. : О.А. Вакульчук (керівник), О.С. Залізнюк, І.М. Швець ; ред.-бібліографи : Л.А. Білименко, С.Ю. Трашкова ; комп'ютерна технологія К.В. Лобузін. Київ : НБУВ, 2017. 568 с.
6. Національний аграрний університет, 1898–1998. Київ, 1998. 112 с.
7. Діденко В.В. Нарис історії Національного аграрного університету (до сторіччя заснування). Київ : Аграрна наука, 1998. 176 с.
8. Слава університету – його випускники / С.М. Ніколаєнко та ін. Київ : НУБІП України, 2018. 248 с.
9. Сорокін А. Газета «Київський університет» як джерело з історії Київської міської та районних в місті Києві Рад народних депутатів XXI скликання доби суверенізації Української РСР (1990-1991). *Шевченківська весна – 2015: історія* : матеріали XIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених / редкол.: проф. І.К. Патриляк (голова), доц. А.О. Руккас (заст. голови), О.Р. Магдич (відп. редактор). Київ : Логос, 2015. С. 196–199.
10. Сорокін А. Газета «Київський університет» як джерело з історії становлення законодавчої бази перших демократичних виборів до Верховної Ради та місцевих рад народних депутатів Української РСР. *Дні науки історичного факультету 2017 (до 200-річчя зі дня народження М.І. Костомарова)* : матеріали X Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. Київ, 2017. С. 67–70.
11. Кононенко В. Важливий момент в житті парторганізації. *За сільськогосподарські кадри*. 1989. № 23(1637). 19 вересня. С. 1.
12. Хоменко В. На це варто звернути увагу. *За сільськогосподарські кадри*. 1989. № 23(1637). 19 вересня. С. 1.
13. У парткомі. *За сільськогосподарські кадри*. 1989. № 24(1638). 10 жовтня. С. 1.
14. У парткомі. *За сільськогосподарські кадри*. 1989. № 25(1639). 24 жовтня. С. 1.
15. Морін Ю. На альтернативній. *За сільськогосподарські кадри*. 1989. № 25(1639). 24 жовтня. С. 1.
16. Коба І., Недюха І. І студенти теж. *За сільськогосподарські кадри*. 1989. № 25(1639). 24 жовтня. С. 1.
17. Яковлев М. В надії на когось. *За сільськогосподарські кадри*. 1989. № 27(1641). 28 листопада. С. 1–2.
18. Доповідь, виступали – українською. *За сільськогосподарські кадри*. 1989. № 27(1641). 28 листопада. С. 2.
19. Нарада про вибори. *За сільськогосподарські кадри*. 1989. № 29(1643). 26 грудня. С. 1.
20. Обрамбальський В. Кандидата визначено. *За сільськогосподарські кадри*. 1990. № 1(1644). 9 січня. С. 1.
21. Федоренко О. Готуємось до виборів. *За сільськогосподарські кадри*. 1990. № 3(1646). 6 лютого. С. 3.
22. Ружило З. Проблеми, що нас хвилюють. *За сільськогосподарські кадри*. 1990. № 4(1647). 20 лютого. С. 3.
23. Бадзьо Ю.В. Нам спокій тільки сниться. *За сільськогосподарські кадри*. 1990. № 4(1647). 20 лютого. С. 2–3.
24. Створено осередок. *За сільськогосподарські кадри*. 1990. № 1(1644). 9 січня. С. 4.
25. Сорокін А. Дві наради 20 серпня 1991 р.: невідома сторінка історії Київської міської ради народних депутатів XXI скликання. *Шевченківська весна – 2017: історія* : матеріали XV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. Київ, 2017. С. 136–139.
26. Готується дільниця. *За сільськогосподарські кадри*. 1990. № 4(1647). 20 лютого. С. 3.
27. У парткомі. *За сільськогосподарські кадри*. 1990. № 5(1648). 6 березня. С. 1.
28. У парткомі. *За сільськогосподарські кадри*. 1990. № 6(1649). 20 березня. С. 1.
29. Кизима В., Ключников В. До колективу УСГА. *За сільськогосподарські кадри*. 1990. № 7(1650). 10 квітня. С. 3.
30. У парткомі. *За сільськогосподарські кадри*. 1990. № 8(1651). 24 квітня. С. 2.
31. Платформа Моїсеева Михайла Михайловича, голови профкому студентів, кандидата в депутати до районної Ради. *За сільськогосподарські кадри*. 1990. № 8(1651). 24 квітня. С. 2.
32. Платформа Орбелова Євгена Борисовича, електромеханіка відділу головного енергетика УСГА, кандидата в депутати районної Ради. *За сільськогосподарські кадри*. 1990. № 8(1651). 24 квітня. С. 2.